

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ІДЕАЛІВ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ

*О.І. Харіна Україна, м. Бердянськ, Бердянський державний педагогічний
університет*

Важливою складовою навчання літератури в сучасній школі є уроки позакласного читання, головна мета яких «формувати морально-естетичні ідеали, засвоювати методологічні принципи оцінки явищ словесного мистецтва, підносити учнів на вищий рівень літературного розвитку, виховувати громадянина України» [4, с.53]. Заняття такого типу розширюють інтерес школярів до спілкування з українською художньою книгою, зокрема й старшокласників, адже вчителі-філологи найчастіше обирають для вивчення твори нової й новітньої літератури, що з тієї чи іншої причини не ввійшли до чинних програм.

Здебільшого для проведення уроків позакласного читання методисти пропонують нетрадиційні форми роботи, серед яких чільне місце в старших класах належить уроку-дослідженню. Готуючись до такого заняття, учні не тільки уважно читають художній твір, а й виконують випереджальні завдання, ретельно розроблені вчителем, досліджують композицію, жанр, проблематику, авторський стиль, працюють з бібліотечним каталогом, довідковим апаратом книги, учаться анотування, написання відгуку, рецензії, огляду.

В одинадцятому класі програмами з української літератури (профільний рівень, рівень академічний, стандарт) передбачено оглядове вивчення творчості представників сучасної української літератури, зокрема Г. Пагутяк, Ю. Андруховича, І. Римарука, В. Слапчука, В. Махна, Є. Пашковського, О. Забужко, щоправда, виділяється на це три та дві години відповідно. Тож доречним, на нашу думку, видається винесення «Казки про калинову сопілку» О. Забужко для розгляду на уроці позакласного читання.

Заздалегідь учитель має познайомити вихованців з обов'язковими, індивідуальними, груповими завданнями, завданнями на вибір, разом з учнями визначитися з термінами їх виконання, підготувати виставку видань творів популярної сучасниці, глосарій (інтертекстуальність, алюзія, компіляція, колаж, гіперрецептивність, центан, пастіш), запропонувати список критичної та наукової літератури, урахувавши тему, навчальну, розвивальну, виховну мету уроку. Оскільки знайомство з біографією та оглядом творчості представників постмодернізму вже

відбулося, видається доцільним запропонувати пригадати ознаки «химерної» прози В. Дрозда, В. Шевчука, основні риси постмодернізму в українській літературі, детальніше розглянути біографію Оксани Забужко, переглянути в системі Інтернет її виступи, висловити свої думки щодо епіграфа до уроку (слова відомого українського письменника Вадима Скуратівського: «І ось маємо – "Казку про калинову сопілку"...може, різко й категорично, але – шедевр. Саме шедевр, що мав з'явитися на межі тисячоліть»). Для кращого розуміння характеру, уподобань, непересічності особистості авторки, прокоментувати її висловлювання, узяті з інтерв'ю: «Мої книги для багатих – багатих духом»; «Літературна Москва сьогодні слабша Києва...»; «До фемінізму прийшла стихійно, до того, як його імпортувала Соломія Павличко...»; «Жіноча психіка в порівнянні з чоловічою нелінійна, розгалужена...»; «Перша і головна заповідь письменника: Не збреші. Здавалося б, просто. Та саме вона, коли триматись її послідовно, й робить літературу небезпечною професією – як альпініста або водолаза».

Основними принципами сучасного викладання літератури є, як вважає Г. Токмань, діалогізм і проблемність, тож пропонуємо старшокласникам самостійно обирати такі завдання для індивідуальної та групової роботи:

Історія написання, містицизм твору. («Калинова сопілка» мені, як кажуть, "пішла", хоча достатньо своєрідно писалася. Адже це достатньо містична річ, якась абсолютно відьомська. Я її писала в Германії, і мені постійно снівся Гете, ауру якого я відчувала». «Ця повість веде себе дивакувато, коли вона версталась, навіть з комп'ютерною технікою у них щось постійно відбувалося. Ось така вона, моя "Казка..."»).

Дослідити казкове і реальне у творі. Визначити жанр (казка, повість, повість-інтермедія, балада). Прокоментувати думку відомого науковця Я. Голобородька: «Казка про калинову сопілку" це повість-притча, повість-міф, повість-метафора, виконана у «прафольклорному» річищі із використанням розкішного фольклорного матеріалу. Міфологізований твір, сповнений алюзій, символів, алегорій і просякнутий образно-філософськими струменями, у ньому вибудована ціла низка традиційних для фольклорних і міфологічних творів антиномій – два протилежні персонажі-іпостасі (Ганнуся й Оленка), два дещо протиставлених духовних центри (батьки – Василь і Марія), Каїн і Авель, Бог і Диявол тощо» [2, с.20]. («Модерна інтерпретація фольклорного тексту, історія сестровбивства, у якій побутове тло служить для

розгортання міфологічного сюжету, жіночої версії сказання про Каїна й Авеля») [1, с.4].

Дослідити інтертекстуальність тексту. («Я користалася традиційним фольклорним сюжетом саме для того, аби розірвати його зсередини й прочитати на жіночий лад»).

Відстежити шлях головної героїні до гріхопадіння. (Божий дар; пасивне очікування непересічної долі; зверхність у ставленні до парубків-кандидатів у наречені; порушення меж, продиктованих походженням; очікування «заморського принца» зневага односельчан, бажання повернути її вряд; ворогування між сестрами; несправедливість батькового покарання; вагота маминого гріха, материні сподівання на виняткову долю).

Дослідити феміністичні ідеї. Чи поділяєте ви їх?

Дослідити риси авторського стилю в «Казці про калинову сопілку». (Діалектизми, складні слова, прислів'я, пісні, складні синтаксичні конструкції, фольклорна аксіологія, архаїзація розповіді, поєднання стилів).

Дослідити риси постмодернізму в «Казці про калинову сопілку». (Інтертекстуальність: «Казка про вбиту сестру і калинову сопілку», легенда про Каїна і Авеля, прислів'я, пісні; культ незалежності особи, перевертання ієрархії цінностей; химерне переплетіння сентиментального, казкового, детективного, натуралістичного стилів; суміш багатьох традиційних «високих і низьких» жанрових різновидів; присутність образу оповідача (як показує письменниця, чи була в Ганни можливість вибору?); іронічність і пародійність; віддача ініціативи в тлумаченні творів читачеві).

При оформленні обкладинки видання 2000 року використано картину Іва Тангі «Шторм». Чому? Підготуйте розповідь про художника.

Готуючи відповіді на запропоновані питання, досліджуючи художній текст, старшокласники переймаються багатьма морально-етичними проблемами, які порушує авторка в аналізованій повісті. Підсумовуючи, учитель зазначає, що однією з важливих рис постмодернізму є віддача ініціативи в тлумаченні творів читачеві, просить продовжити речення: **«Мені сопілка наспівала...»** Один із варіантів учнівських відповідей: **«Щодня по наші душі йде диявол – як найдорожчий скарб пильнуйте їх».**

Великий Вольтер стверджував, що немає жанрів поганих або гарних, а є твори нудні або цікаві. Якою для вас була «Казка про калинову сопілку»? (Пересторога людям у виборі Добра чи Зла, у дотриманні цінностей християнської моралі. Кризь

призму великої трагедії українського роду Оксана Забужко розповідає про двобій у душі людини Добра і Зла, розмірковує про свободу вибору між цими двома шляхами).

«Організація учнівського позакласного читання є сполучною ланкою між шкільним вивченням літератури і дорослим життям, у якому художня книга має посідати гідне місце» [5, с.193]. У цій глибокій думці переконалися, готуючи запропонований варіант уроку.

Література:

1. Агеєва В. Казка про нежіночий простір // Література плюс. – 2001. – №1(26). – С. 4.
2. Голобородько Я. Психологічні натюрморти Оксани Забужко. Про збірку «Сестро, сестро» // Українська мова та література. – 2005. – Число 15. – С. 20.
3. Забужко О. Казка про калинову сопілку – К.: Факт, 2000 – 84 с.
4. Ситченко А.Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах [Текст]: навч. посіб. Для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2011 р. – С. 53.
5. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник / Г.Л. Токмань. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – С. 193.